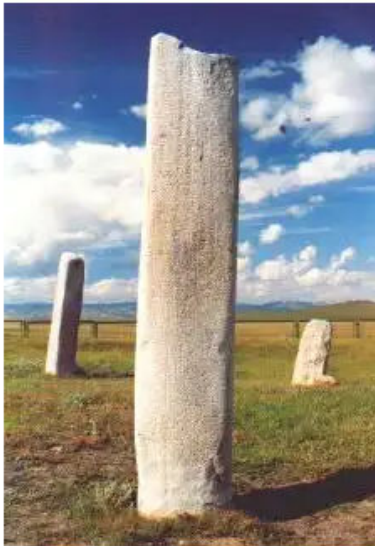

Göktürk Yazıtları (Orhun Abideleri)

(Prof. Dr. Muharrem Erkin'in "Orhun Abideleri" adlı kitabının ön sözünden)

Türk adının, Türk milletinin isminin geçtiği ilk Türkçe metin. İlk Türk tarihi. Taşlar üzerine yazılmış tarih. Türk devlet adamlarının millete hesap vermesi, milletle hesaplaşması. Devlet ve milletin karşılıklı vazifeleri. Türk nizamının, Türk töresinin, Türk medeniyetinin, yüksek Türk kültürünün büyük vesikası. Türk askeri dehasının, Türk askerlik san'atının esasları. Türk gururun ilâhi yüksekliği. Türk feragat ve faziletinin büyük örneği. Türk içtimai hayatının ulvi tablosu. Türk edebiyatının ilk şaheseri. Türk hitabet sanatının erişilmez şaheseri. Hükümdarâne eda ve ihtişamlı hitap tarzı. Yalın ve keskin üslûbun şaşırtıcı numunesi. Türk milliyetçiliğinin temel kitabı. Bir kavmi bir millet yapabilecek eser. Asırlar içinden milli istikameti aydınlatan ışık. Türk dilinin mübarek kaynağı. Türk [yazı](#) dilinin ilk, fakat harikulade işlek örneği. Türk yazı dilinin başlangıcını milâdın ilk asırlarına çıkartan delil. Türk ordusunun kuruluşunu en az 1250 sene öteye götüren vesika. Türklüğün en büyük iftihar vesilesi olan eser. İnsanlık âleminin sosyal muhteva bakımından en manalı mezar taşları. Dünyanın bugün belki de en büyük meselesi olan Çin hakkında 1250 sene evvelki Türk ikazı. vs. vs.

Türk adının, Türk milletinin isminin geçtiği ilk Türkçe metin. İlk Türk tarihi. Taşlar üzerine yazılmış tarih. Türk devlet adamlarının millete hesap vermesi, milletle hesaplaşması. Devlet ve milletin karşılıklı vazifeleri. Türk nizamının, Türk töresinin, Türk medeniyetinin, yüksek Türk kültürünün büyük vesikası. Türk askeri dehasının, Türk askerlik san'atının esasları. Türk gururun ilâhi yüksekliği. Türk feragat ve faziletinin büyük örneği. Türk içtimai hayatının ulvi tablosu. Türk edebiyatının ilk şaheseri. Türk hitabet sanatının erişilmez şaheseri. Hükümdarâne eda ve ihtişamlı hitap tarzı. Yalın ve keskin üslûbun şaşırtıcı numunesi. Türk milliyetçiliğinin temel kitabı. Bir kavmi bir millet yapabilecek eser. Asırlar içinden milli istikameti aydınlatan ışık. Türk dilinin mübarek kaynağı. Türk [yazı](#) dilinin ilk, fakat harikulade işlek örneği. Türk yazı dilinin başlangıcını milâdın ilk asırlarına çıkartan delil. Türk ordusunun kuruluşunu en az 1250 sene öteye götüren vesika. Türklüğün en büyük iftihar vesilesi olan eser. İnsanlık âleminin sosyal muhteva bakımından en manalı mezar taşları. Dünyanın bugün belki de en büyük meselesi olan Çin hakkında 1250 sene evvelki Türk ikazı. vs. vs.

Orhun âbidelerini vasıflandırmak isteyince, insanın zihninde işte bu gibi ifadeler sıralanmaktadır. Orhun âbideleri Göktürk devrinden kalma kitabelerdir. Göktürkler, milâttan önceki asırlarda Hunlar tarafından kurulup, değişen sülâleler ve boylar idaresinde devam edegelen Asya'daki büyük Türk imparatorluğunun 6. asırla 8. asır arasındaki devresinde hüküm sürmüşlerdir. 6. asrın ilk yarısında Türk devletinin başında Avarlar bulunuyordu. 552 tarihinde Bumın Kağan Avar idaresine son vererek Türk devletinin Göktürk hanedanı devrini açtı. O devirde büyük kağanlığın merkezi devletin doğu kısmında idi ve batı kısmı da doğuya bağlı tâbi bir kağanlıkla idare ediliyordu. Bumın Kağanın kardeşi İstemi Kağan da 576'ya kadar bu batı bölümünün kağanı idi.

Bumin Kağan, Göktürk hâkimiyetini kurduğu sene içinde Öldü ve sırasıyla üç oğlu, büyük kağanlık yaptılar. Birincisi 553'te, ikincisi 553-572'de, üçüncüsü de 572-581 tarihlerinde hüküm sürdüler. Bunlardan ikincisi olan Mukan zamanında

devlet Mançurya'dan İran'a kadar uzanan kuvvetli bir imparatorluk hâline geldi. Daha sonra devlet, bir yandan kuvvetli hakanların yokluğu ve devleti teşkil eden kavimlerin çekişmeleri, öte yandan bilhassa Çin entrikası yüzünden bir sürü karışıklıklar geçirdi ve nihayet 630'da devletin asıl doğu kısmı Çin hâkimiyetine geçti. Zamanla Çin hâkimiyeti batı kısmına da sirayet etmeğe başladı. Fakat bu Çin esareti daha fazla devam etmedi ve Kutluğ Kağan veya ikinci adıyla İltiş Kağan, Çin hâkimiyetine son vererek 680-682 senesinde devleti yeniden topladı. İltiş Kağan ve 691'de ölünce yerine geçen kardeşi Kapgan Kağan idaresinde devlet yeniden eski haşmetini buldu.

İltiş Kağan'ın Bilge ve Kül Tigin adlı iki oğlu vardı. Öldüğünde bunlar 8 ve 7 yaşlarında idiler. Kapgan Kağan 716'da ölünce idareyi onun oğulları almak istedi. Fakat Bilge ve Kül Tigin kardeşler buna mâni olarak ve amcazadelerini tasfiye ederek babalarının devletine el koydular ve Bilge Kağan hükümdar oldu. İki kardeş babalarının ve amcalarının devrinden kalmış ihtiyar vezir, Bilge Kağan'ın kayınpederi [Tonyukuk](#)'un da yardımıyla devleti daha da kuvvetlendirdiler. Sonra 731'de Kül Tigin, 734'te de Bilge Kağan öldü. Bilge Kağan'ın ölümünden 10 sene kadar sonra da Uvurlar, devleti ele geçirerek 745'te Göktürk hâkimiyetine son verdiler.

İşte bu kitapta sunduğumuz Orhun âbideleri, bu Türk hanedanının Bilge Kağan devrinin mansulleri-dir. Birincisi olan Kül Tigin âbidesini ağabeyisi Bilge Kağan 732'de diktirmiş, ikincisi olan Bilge Kağan âbidesini de ölümünden bir yıl sonra 735'te kendi oğlu olan kağan diktirmiştir. Üçüncü olarak verilen Tonyukuk âbidesi ise 720-725 senelerinde kendisi tarafından dikilmiştir. Orhun civarında Orhun yazısı ile yazılı daha başka kitabeler de bulunmuştur. Belli başlıları altı tanedir. Fakat bunların en büyükleri ve mühimleri bu üç tanesidir.

Orhun âbidelerine Orhun kitabeleri de denir. Şüphesiz bunlar kitabedir. Fakat hem maddî bakımdan, hem manevî bakımdan bu kitabeler söz götürmez birer abidedirler. Muhtevaları gibi heybetli yapıları da âbide hüviyetindedir. Onun için bunları ifade eden en iyi isim Orhun âbideleri tâbiridir.

Kül Tigin âbidesi, kağan olmasında ve devletin kuvvetlenmesinde birinci derecede rol oynamış bulunan kahraman kardeşine karşı Bilge Kağan'ın duyduğu minnet duygularının ve kendisini sanatkârane bir vecd ve coşkunluğun içine atan müthiş teessürün ebedî bir ifadesidir. Bilge Kağan bu ruh hâli ile âbide inşaatının başında oturup, eserin hazırlanmasına bizzat nezaret etmiştir. Abidedeki ulvî ve mübarek hitabe onun ağzından yazılmıştır, âbidede o konuşmaktadır, müellif odur.

1709'da Poltava muharebesinde esir düşen bu İsveçli subayı Ruslar Sibiry'a sürmüşlerdir. Sürgünde 13 sene kalan ve Messerschmidt'e kılavuzluk ederek serbestçe gezip dolaştığı yerlerde incelemelerde bulunan Strahlenberg 1722'de vatanına döndükten sonra 1930'da araştırmalarının neticesini yayınlamış ve bu arada eserinde meçhul Yenisey kitabelerinden de bahsederek bazılarını yayımlamıştır. Bu yayın derhal [ilim](#) aleminin dikkatini çekmiş ve Orhun âbidelerinden bir iki asır öncesine âit bulunan Yenisey kitabeleri arka arkaya bulunmaya başlamıştır. Nihayet 1899'da Rus bilgini Yadrintsev, sonradan Kül Tigin ve Bilge Kağan âbideleri olduğu anlaşılan Orhun kitabelerini bulmuş, bunun üzerine 1890 tarihinde Heikel'in başkanlığında, bir Fin, 1891'de de Radloff'un başkanlığında bir Rus ilmî sefer heyeti mahalline gönderilmiştir. Her iki sefer heyeti de âbideleri yakından tetkik etmiş ve fotoğraflarını alarak dönmüştür.

Fin heyeti getirdiği mükemmel fotoğrafları Avrupa ilim merkezlerine dağıtmış, öte yandan hem Fin heyeti, hem de Radloff getirdikleri malzemenin fotoğraflarını büyük atlaslar halinde neşretmişlerdir. Bu atlas yayınları ile âbidelerin okunması çalışmaları hızlanmış ve daha başka yazıları da çözmüş bulunan Danimarkalı büyük âlim Vilhelm Thomsen, kısa bir zaman sonra, 1893'te Orhun yazısını çözmeye muvaffak olmuştur. Önce, âbidelerde çok geçen tengri, Türk ve Kül tigin kelimelerini çözen Thomsen, sonra bütün âbideleri okumuş ve böylece Türk milletinin ebedî minnettarlığına mazhar olmuştur.

Artık bu çözümden sonra bir yandan Thomsen, bir yandan Radloff abidelerin metni ve tercümeleri üzerinde adeta yarışa girmişler, bunu diğer âlimler takip etmiş ve zamanımıza kadar bu büyük Türk âbideleri elden düşmemiştir.

Amerika'dan Japonya'ya kadar Avrupa'da ve medeni âlemde hemen hemen her dilde bu âbideler üzerinde araştırmalar yapılmış, 6 tanesi büyük olan Orhun harfli yeni kitabeler ve metinler bulunmuş, neşirler birbirini kovalamıştır. Son olarak genç Türk âlimi Talât Tekin Amerika'da Orhun Türkçesinin mükemmel bir gramerini ve kitabelerin yeni bir neşrini yapmıştır. Son zamanlarda Orhun sahası arkeolojik araştırmalarda da ön plâna geçmiş ve burada yüzlerce heykel, balbal, çeşitli eserler .ve şehir harabeleri bulunmuştur. Bu arada Çekoslovak âlimi L. Jisl Kül Tigin heykelinin başını da bulup gün ışığına çıkarmıştır.

Kül Tigin âbidesi, kaplumbağa şeklindeki oyuk bir kaide taşına oturtulmuştur. Keşfedildiği zaman, bu kaidenin yanında devrilmiş bulunuyordu. Bilhassa devrik vaziyette rüzgâra maruz kalan kısımlarında tahribat ve silintiler olmuştur. Sonradan yerine dikilmiştir. Yüksekliği 3,75 metredir. İtina ile yontulmuş, bir çeşit kireç taşı veya saf olmayan mermerdendir. Yukarıya doğru biraz daralmaktadır. Dört cephelidir. Doğu ve batı cephelerinin genişliği aşağıda 132, yukarıda 122 santimdir. Güney ve Kuzey cepheleri ise aşağıda 46, yukarıda 44 santimdir. Âbidenin üstü kemer şeklinde bitmektedir ve yukarı kısımda beş kenarlı olmaktadır. Doğu cephesinin üstünde kağanın işareti vardır. Batı cephesi büyük bir Çince kitabe ile kaplıdır. Diğer üç cephesi Türkçe kitabelerle doludur.

Cepheler arasında kalan ve keskin olmayan kenarlarda ve Çince kitabenin yanında da Orhun yazısı vardır. Doğu cephesinde 40, güney ve kuzey cephelerinde 13'er satır vardır. Satırlar yukarıdan aşağıya doğru yazılmış ve sağdan sola doğru istif edilmiştir. Satırların uzunluğu aşağı yukarı 235 santim kadardır. Cetvelden çıkmış gibi, çok muntazam, düzgün ve güzel harflerle yazılmıştır. Âbidenin Çince kitabesinde Türk-Çin dostluğu, Türk imparatorluğu ve Kül Tigin methedilmekte ve tanıtılmakta, "Gelecek hadsiz, hesapsız nesillerin dimağlarında, onların müşterek muvaffakiyetlerinin şaşaası her gün yeniden canlansın diye, uzakta ve yakında bulunan herkesin bunu öğrenmesi için, bilhassa muhteşem bir kitabe yaptık" ve "Böyle adamların ebediyen payidar olacaklarının muhakkak olmadığını kim söyleyebilir? Uğurlu haberleri ebediyen ilân için şimdi dağ gibi yüksek bir âbide dikilmiştir." gibi ifadeler sıralandıktan sonra, tarih kaydedilmektedir.

Abidenin civarında türbe enkazı, pek çok heykel parçalan ve âbideye çıkan iki tarafı heykeller, taşlar dizili 4, 5 kilometrelik bir yol bulunmuştur. Bu heykel parçaları arasında son zamanlarda Kül Tigin'in başı ve karısının gövdesi ve yüzünün bir kısmı da bulunmuştur. Abidenin ve türbenin inşasında Türk ve Çin sanatkârları beraber çalışmışlardır. Âbidedeki kitabeleri Bilge Kağan ve Kül Tigin'in yeğeni Yollug Tigin yazmıştır.

🔍 [Bilge Kağan âbidesi](#), aynı yerde Kül Tigin âbidesinin bir kilometre uzağındadır. Şekli, tertibi ve yapısı tamamıyla birincisine benzemektedir. Yalnız bu bir kaç santim daha yüksektir. Bu yüzden doğu cephesinde 41 ve dar cephelerinde 15'er satır vardır. Bunun da batı cephesinde asıl Çince kitabe vardır, Çince kitabenin üstünde ayrıca Türkçe kitabe devam etmektedir. Çince kitabe hemen hemen tamamıyla silinmiştir.

Bilge Kağan âbidesi kendisinin 734'te ölümünden sonra 735'te oğlu tarafından dikilmiştir. Bu âbidede de Bilge Kağan konuşmaktadır. Esasen âbidenin kuzey cephesinin ilk 8 satırı Kül Tigin âbidesinin güney cephesinin, doğu cephesinin 2-24 satırları ise Kül Tigin âbidesinin doğu cephesinin mukabil satırlarına benzemektedir. Bu âbidede ayrıca Kül Tigin'in ölümünden sonraki vakaların ilâve edildiği görülür.

Bilge Kağan âbidesi hem devrilmiş, hem de parçalanmıştır. Onun için tahribat ve silinti bunda çok fazladır. Bu âbideyi de yeğeni Yollug Tigin yazmıştır. Her iki âbidede de Bilge Kağan'ın sözlerinin dışında Yollug Tigin'in kitabe kayıtları ve ilâveleri yer almaktadır. Bu âbidenin etrafında da yine türbe enkazı ve daha az olmak üzere heykeller, balballar ve taşlar vardır.

🔍 [Tonyukuk âbidesi](#), diğer iki âbidenin biraz daha doğusunda bulunmaktadır. Devrilmemiş, dikili dört cepheli iki taş halindedir. Birinci ve daha büyük olan taşta 35, ikinci taşta 27 satır vardır. İkinci taşta yazılar daha itinasızdır ve aşınma da daha çoktur. Bu âbidenin yazıları Kül Tigin ve Bilge Kağan'ınki kadar düzgün değildir. Bu âbidede de yazı yukarıdan aşağı yazılmıştır. Fakat diğer ikisinin aksine satırlar soldan sağa doğru istif edilmiştir. Tezyinatı da diğer kitâbelerdeki kadar sanatkârane değildir. Tonyukuk âbidesinin yanında büyük bir türbe kalıntısı, heykeller, balballar ve taşlar vardır.

Tonyukuk âbidesini, İltirış Kağan'ın isyanına iştirak eden ve o günden Bilge Kağan devrine kadar devlet idaresinin baş yardımcısı olarak kalan büyük Türk devlet adamı ve başkumandanı Tonyukuk, ihtiyarlık devrinde bizzat diktirmiştir. Bu âbidede Tonyukuk konuşmaktadır, bu âbidenin müellefi odur.

Kül Tigin ve Bilge Kağan âbideleri Baykal gölünün güneyinde Orhun nehri vadisinde Koşo Tsaydam gölü civarında 47,1. arz ve 101 1/2 tul derecelerinde bulunmaktadır. Ötüken ormanının da buradaki Hangay sıradağlarının bir parçası olduğu anlaşılmaktadır. Tonyukuk âbidesi ise biraz daha doğuda 48. arz ve 107. tul dereceleri arasında Tola nehrinin yukarı mecrasında Bayn Çokto denilen verin yakınında bulunmaktadır.

Orhun âbidelerinin bulunuşu insanlığın en büyük keşiflerinden biridir. Orhun harfleri ile yazılı kitabelerden daha 12. asırda tarihçi Cuveynî Târih-i Cihanküşa'smda bahsetmişti, ayrıca Çin kaynakları da çok eskiden bu âbidelerin dikildiğini bildirmekte idi. Fakat 18. ve 19. asırlara kadar Orhun harfli yazılar ve âbideler ilim âleminin meçhulü olarak kalmıştı. Önce Kırgızlara ait mezar taşlarından ibaret bulunan ve tek tük kelimelerle isimleri ihtiva eden Yenisey kitabeleri bulunmuştur, tik defa nebatatçı Daniel Gottlieb Messerschmidt, kılavuzluğunu yapan Philipp Johan von Tabbert (Strahlenberg) ile birlikte 1721 yılında Yenisey vadisinde bu yazı ile yazılı bir taşı tesbit etmiştir. Fakat Orhun harfli kitabelerin yolunu açan ve bu hususta ilim âleminin dikkatini çeken Philipp Johan von Tabbert (Strahlenberg) olmuştur.

Bugün, Orhun kitabeleri üzerinde yapılan araştırmaların adları bile bir kitap teşkil eder. Biz kitabın sonunda bunlardan ancak kısa bir bibliyografya vermekle yetineceğiz. Orhun âbidelerinin manzum olduğunu ileri sürenler vardır. Hatta Rus bilgini İya Vasilyevna Stebleva bu hususta geniş bir deneme yapmış ve âbideleri manzum olarak yayınlamıştır. Tabii, bu görüş doğru değildir. Fakat âbidelerdeki dilin ve üslûbun ahengini göstermesi bakımından dikkate değer bir husustur.

Prof. Dr. Muharrem ERGİN

Orhun Abideleri (Göktürk yazıtları) 3 taştan oluşur:

1. [Tonyukuk anıtı 716](#),
2. [Kül Tigin anıtı 732](#),
3. [Bilge Kağan anıtı 735 senesinde dikilmiştir](#).

Kül Tigin anıtı, Bilge Kağan'ın ağzından yazılmıştır. Kültigin, Bilge Kağan'ın kardeşi, Tonyukuk ise veziridir. Anıtların olduğu yerde sadece dikili taşlar değil, yüzlerce heykel, balbal, şehir harabeleri, taş yollar, su kanalları, koç ve kaplumbağa heykelleri, sunak taşları da bulunmuştur.

Kültigin Anıtı (732)

3,35 metre yükseklikte, kireçtaşından yapılmış ve dört cephelidir. Doğu-batı cephelerinin genişliği aşağıda 132, yukarıda 122 santimetredir. Kuzey-güney cepheleri de aşağıda 46, yukarıda 44 cm'dir. Üst kısım kemer biçiminde ve yukarıda beş kenarlı olarak bitmektedir. Anıttaki satırların uzunluğu 235 cm'dir. Anıtın doğu yüzünde 40; güney ve kuzey yüzlerinde 13'er satır Göktürk harfli Türkçe metin bulunur. Batı yüzünde ise, devrin Tang İmparatoru'nun Köl Tigin'in ölümü nedeniyle gönderdiği Çince mesajına yer verilmiştir. Batı yüzde Çince yazılar dışında yazıtta sonradan eklenmiş Göktürk harfli iki satır bulunmaktadır.

Yazıtın kuzeydoğu, güneydoğu, güneybatı yüzlerinde de Göktürk harfli Türkçe metinler vardır. Kültigin yazıtında Göktürk tarihine ait olaylar, Bilge Kağan'ın ağzından aktarılarak birlik, bütünlük mesajı verilir.

Yazıtın doğu, kuzey ve güney yüzlerinin yazıcısı, Yollug Tigin, batı yüzünün yazıcısıysa, Tang İmparatoru Hiuan Tsong'ın yeğeni Çang Sengün'dür. Köl Tigin yazıtının doğu yüzünde, bütün Türk boylarının ortak damgası olduğu sanılan dağ keçisi damgasına; doğuya ve batıya bakan "tepelik" kısımlarındaysa, kurttan süt emen çocuk tasvirleri vardır. Abide, geçen yaklaşık 1300 senelik süreç içinde önemli ölçüde tahrip olmuştur. Çünkü yazıtın doğuyla kuzey yüzlerini birleştiren kısım yıldırım düşmesi neticesinde parçalanmıştır. Orijinalinde kaplumbağa kaide üzerinde bulunan yazıt, bu kaidenin de parçalanması üzerine 1911 senesinde, sunak taşından kesilen granit bir blok üzerine oturtulmuştur.

🔍 Bilge Kağan Anıtı (735)

Kültigin Anıtının bir kilometre uzağındadır. 734 senesinde ölen Bilge Kağan ismine oğlu Tenri Kağan tarafından yaptırılan bu anıt 735'te dikilmiştir. Yazıtta Bilge Kağan'ın ağzından devletin nasıl büyüdüğü anlatılmakta ve Kültigin'in ölümünden sonraki olaylar eklenmektedir. Bunların dışında kağanın konuşmasından başka yeğeni Yuluğ Tigin'in kayıtları da yer bulunmaktadır. Yaklaşık 3,75 m. yüksekliğindeki yazıt, dört cephelidir. Yazıtın doğu yüzünde 41, kuzey ve güney yüzlerinde 15'er satır Göktürk harfli Türkçe metin mevcuttur. Batı yüzünde ise, Çince bir metin vardır. Batı yüzün tepelik kısmının ortalarına da Göktürk harfli Türkçe manzum metin yazılmıştır. Yazıtın güneydoğu, güneybatı ve batı yüzlerinde de Göktürk harfli Türkçe küçük

metinler vardır. Yazıtta olayları anlatan, nasihatler veren Bilge Kağan'dır. Yazıtta Köl Tigin'in ölümünden sonraki olaylar da eklenmiştir

Tonyukuk Anıtı (716)

Tonyukuk anıtı 4 cepheli iki dikilitaş şeklindedir. Yazılar, diğer taşlara oranla daha silik biçimdedir. Tonyukuk, Bilge Kağan'ın babası İlteriş Kağan'ın amcası Kapgan Kağan'ın ve Bilge Kağan'ın baş bilicisi yani başveziriydi.

Bu abideyi ihtiyarlık döneminde kendisi diktirmiştir ve yazılar da kendisine aittir.

Taşlarda Göktürklerin Çin esaretinden nasıl kurtulduğu, kurtuluş savaşının nasıl yapıldığı ve Tonyukuk'un neler yaptığı anlatılır.

Birinci yazıt, 243 cm; ikinci yazıt ise, 217 cm yüksekliğindedir. Birinci yazıtta 35, ikinci yazıtta 27 satır Göktürk harfli Türkçe metin vardır.

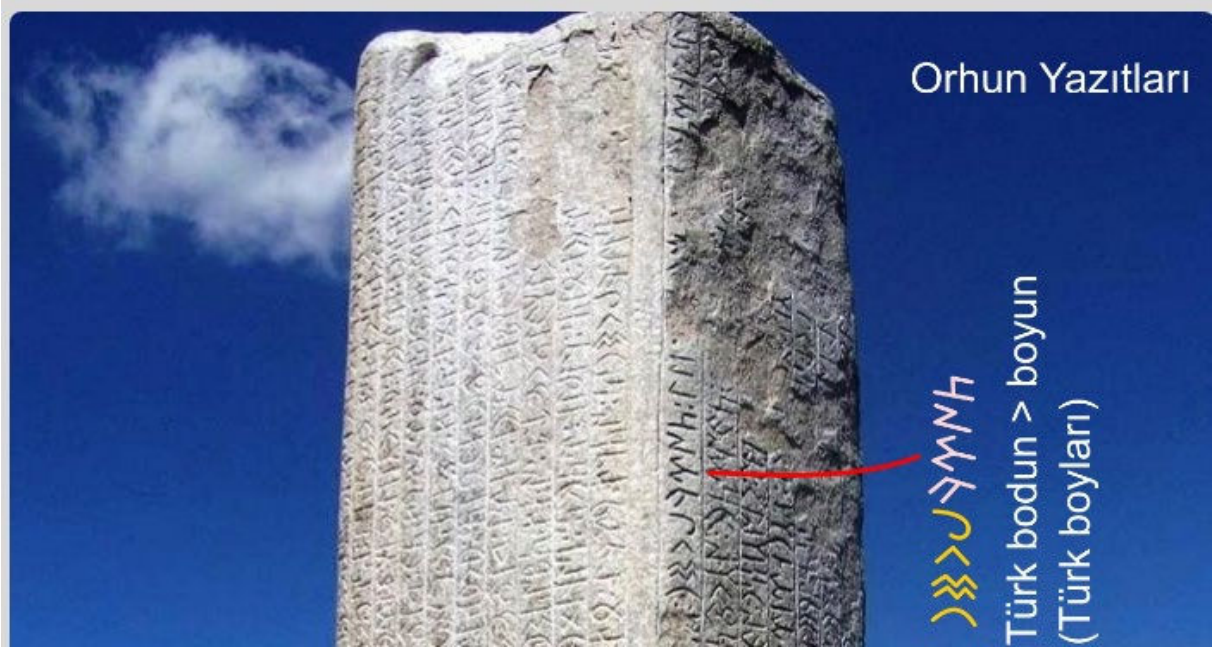

Foto: Bilge Tonyukuk anıtları ([metni](#), [yeri](#)), Orhun Yazıtları'nın bir parçasıdır.

Foto: *Kültiğin* ([metni](#), [yeri](#)) anıtında 'Türk' ve 'Tanrı' kelimeleri onlarca kez yazılıdır.

Harita: Moğolistan'da Orhun Yazıtları müzesine giden karayolu.

Orhun Irmağı kıyısında bulunan **Bilge Kağan ve Kültiğin** yazıtlarına gidebilmek için başkent **Ulan Batur**'dan batıya doğru yaklaşık 380 km. mesafede olan ve 5-6 saat süren **Karakorum** (Kharkhorin / Хархорин) ([harita](#)) kasabasına gidilir. Bu kasabanın içinden başlayan "Bilge Kağan Yolu" vardır, yaklaşık 40km. olan bu asfalt yol direkt olarak Orhun Yazıtları müzesine gider. Yaklaşık 12 bin nüfuslu Karakorum kasabasında benzinlik, süpermarket, kalınacak otel ve otağlar bulunur.

Foto: Orhun Yazıtları Müzesi ([harita](#)), Karakurum (Kharkhorin), Moğolistan.

Foto: Orhun Yazıtları Müzesi'nde ([harita](#)) sergilenen Kültiğin (solda, [metni](#)) ve Bilge Kağan ([metni](#)) abideleri. Karakurum (Kharkhorin), Moğolistan.

- **Google harita** ile Orhun Yazıtları'nın tam yeri; [Bilge Kağan ve Költigin](#), [Tonyukuk](#)

Foto: Kültiğin Abidesi ([metni](#), [yeri](#)), müzeye alınmadan önce dikili bulunduğu asıl yerinde.

